

szolgáltatásaink iránt, mármint kölcsönzés, olvasótermi használat, internetezés stb. sem csökkent az érdeklődés. Véleményünk szerint megfelelő odafigyeléssel, a szükséges állagmegőrző munkák rendszeres elvégzésével, ütemezett technológiai, technikai fejlesztésekkel, igények szerinti szolgáltatásfejlesztésekkel az épület és a benne dolgozó könyvtárosok a következő két évtizedben ki tudják elégíteni könyvtárunkkal szemben támasztott igényeket.

Nagy László

Praktikák, tippek időszaki kiadványok kezeléséhez

Bevezetés

A frissen végzett könyvtáros az elméletben megtanultakhoz képest sok új dologgal szembesül az aktív könyvtárosi életben. Minden újnak és idegennek tűnik, a bibliográfiák, a katalóguscédulák, néha még maguk a könyvek is. Azonban amint elmúlik az új környezet által kiváltott kezdeti ijedség, megtaláljuk helyünket és a dolgok helyét is a könyvtárban. Rádöbbenünk, hogy a főiskola, egyetem befejezése korántsem jelentette tanulmányaink befejezését. Hiszen, bár a tantervben kötelezően előírt könyvtári gyakorlataink alatt megismerhettünk bizonyos típusú könyvtárakat, és „élőben” azok munkafolyamatait, az akkor megszerzett tudás mégsem feltétlenül lesz elegendő, hogy a könyvtári munka minden területén becsülettel helytálljunk.

Ilyen szakterületet képvisel a könyvtárakban az időszaki kiadványok világa is, amely egy, a könyvekénél még színesebb miliő. Nagy szavakat használva mondhatnám, hogy a könyvek világában van az egyszeri, majdnem megismételhetetlen „első, eredeti nyelvű” kiadás, és a többi megjelenési változat már kap egy-egy jelzőt: copyright, második, utánnyomás, átdolgozott, hasonmás, bővített stb. kiadás. Lehet apró vagy talán egy szónyi változtatás, de soha nincs kétszer első kiadás. Az összes kiadásváltozatot az első, eredeti nyelvű kiadvány címe köti össze, hisz az eredeti címet minden kiadványban fel kell tüntetni a kiadásváltozat megnevezése mellett. Az időszaki kiadványok léte azonban folyamatos. Létrejönnek és egy előre meghatározott szisztéma, megjelenési gyakorlat szerint publikációkat, híreket közölnek. Létük tehát egy egész életút a megjelenéstől a megszűnésig. S ez az „életvitel” már önmagában megrémiszi a kezdőket, de esetenként a gyakorlott kollégákat is a folyamatos változatosság miatt.

Az időszaki kiadványok tehát sokszor mostohagyermekai a könyvtári állomány-nak. Hiszen küllemük is speciális: nyomtatott, változó gerincméretű, elektronikus adathordozón rögzített vagy on-line elérhető stb. Kezelésük is speciális: évenkénti összegyűjtés, addig ideiglenes helyen tárolás, speciális rendelés, speciális nyilvántartás, a formai feltárás során több új mező és almező kitöltése a MARC rekordokban, másfajta raktározás, másfajta olvasói használatra bocsátás, köttetés.

Az iskolapadban sok diáknak adatik meg a lehetőség, hogy előben is megismerkedhessen ezzel a „furcsa” kiadványtípussal. Az esetek többségében csak az időszaki kiadványok típusainak fogalmi tisztázására kerül sor az oktatás keretében, de a kezelésükkel kapcsolatos speciális eljárások és esetek bemutatása már az élet dolga. Ezért világítanék rá pár dologra, amely a már megtanult fogalmi tisztázáson túl megkönnyíthetik a bonyolultnak tűnő esetekben való boldogulást.

Lehetséges „problémás” estek

A fogalmi sokszínűség már önmagában összetett dolog. A definíció tisztázása azonban korántsem olyan izgalmas, mint az apró részletek, különleges tulajdonságok feltérképezése, megismerése.

I.

A hagyományos, nyomtatott formában megjelenő időszaki kiadványok közül a sorozatok kezelése az, ami megosztja a könyvtárakat. A sorozatok ugyanis általában rendelkeznek címmel, ISSN-nel és egyes köteteket az ún. sorozati szám különbözteti meg a sorozat többi tagjától.

A sorozatok között azonban vannak olyanok, amelyek a közös cím, hasonló vagy egységes megjelenési forma, a hasonló tartalmi vonatkozás és a közös bibliográfiai adatok mellett nem rendelkeznek sorozati számozással. A régi sorozatok között pedig vannak olyanok, amelyeknek kezdetben nem volt ISSN-jük, hiszen a szabványt az 1970-es években vezették be, amellyel kötelezővé tették az ISSN használatát. Sokszor előfordul, hogy a kötetek önálló részcímmel is rendelkeznek egy-egy speciális téma feldolgozása alkalmával. Előfordul tehát, hogy egy sorozat köteteit csak és kizárólag a sorozati cím köti össze, eltekintve minden egyéb közös vonástól. Ez apróságnak tűnik, azonban elég ahhoz, hogy elbizonytalanítsa a könyvtárosokat a bibliográfiai források közé történő besoroláskor, a feldolgozás és a raktári elhelyezés vonatkozásában.

A számozatlan sorozatokat a könyvtárak általában könyvként kezelik, ezért keltenek az olvasói „látképben” némi zavart. Főcímként a kötet önálló címe lesz besorolva, a sorozati címet és az ISSN-számot (ha van) csak sorozati adatként rögzítik melléktételként. A könyv tehát a kötet önálló címe vagy szerzője szerinti helyre kerül a szabadpolcon vagy a raktárban, elkülönülten a sorozat többi tagjától.

A számozott sorozatok esetén többféle eljárás alakult ki:

1. Az első megegyezik az előbb említett módszerrel, amikor a köteteket külön-külön kezelik feldolgozáskor és raktározáskor is, és a sorozat adatai csak melléktételként jelennek meg.
2. Gyakoribb, hogy a feldolgozás a kötetek önálló adatai szerint történik, de a polcon a sorozat tagjai egymás mellé kerülnek.
3. A harmadik módszer, hogy a kötetszámozásokból kiindulva többkötetes könyvként dolgozzák fel. Tehát a sorozati adatok lesznek az elsődleges besorolási adatok, és a kötetadatok kerülnek melléktételbe. A tárolás egyértelműen egymás mellett történik a polcon.
4. Nagyon ritka eset, ha ún. kettős feldolgozás történik, vagyis van egy, a sorozatra jellemző adatokat főtételeként feldolgozó rekord és van egy-egy,

a köteteket külön-külön leíró rekord, és a sorozati és a könyvrekordok között utalók segítségével teremtdik meg a kapcsolat.

5. Előfordul az is, hogy egyszerűen csak folyóiratként kezelik a kiadványt, így csak a sorozati adatok kerülnek feldolgozásra, főtétként besorolásra. A kötetek részadatainak megismerése az olvasónak pedig csak kézbevételekor lehetséges.

Legpraktikusabb megoldásnak a negyedik változat tűnik, mert igaz, hogy többletmunka a könyvtárosnak, de a felhasználók szempontjából minden lehetséges keresési útnak megfelel, így minimális az esély, hogy a felhasználó ne találja meg, amit keres. A sorozat kötetének tárolása pedig egymás mellett praktikus, hiszen a tartalmi vonatkozás egyértelműen összeköti őket, és nem véletlenül sorozatként jelentek meg. Arról nem is beszélve, hogy külsőre is egységes képet mutatnak, amely esztétikailag szép, egységes kötetsort jelent a polcon.

II.

Az évkönyvek szintén nagy kérdései a könyvtáraknak hovatartozás minősítése tekintetében. Ki könyvként, ki folyóiratként kezelik őket, annak ellenére, hogy többségük rendelkezik ISSN-nel. A legjellemzőbb tulajdonságukat azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ugyanis tartalmi vonatkozásban együvé tartoznak, hiszen egy bizonyos intézményhez, vagy egy bizonyos téma feldolgozásához kötődnek, talán ezért praktikusabb időszaki kiadványként kezelni őket, és egymás mellé helyezni a polcra.

Esetükben ritkán jelenik meg önálló szerző vagy önálló cím, általában ugyanazzal a címmel jelennek meg, amely tartalmazhatja az évszámot, ami nyilván évenként változik. Ezért fordul elő, hogy akik az évszámot is a cím részének tekintik, könyvként dolgozzák fel az évkönyveket, hiszen így a címben változás történik az egymást követő évek kötetét tekintve, pedig a tartalom hasonló, sőt sokszor ugyanazok a fejezet- vagy rovatcímek, csak az adatok változnak. ismételten szembesülünk a problémával a szabadpolcon való tárolás során, hogy nem egymás mellé kerülnek a kiadványok, pedig ugyanazt a témát és intézményt hivatottak képviselni. Talán ebből eredeztethető, hogy az olvasók igazán fel sem ismerik, melyik kiadvány az évkönyv és melyik a könyv, hiszen a küllem a könyvekére hasonlít, ami a ritka periodicitás miatt felhalmozódó információk sokaságának köszönhető, és már az elnevezés is sejteti, hogy a tartalom és a történelem összekapcsolja a két kiadványtípust, mégsem egy és ugyanaz a kettő, legfőbbképpen könyvtári kezelés tekintetében nem. Ezért fordulhat elő, hogy az olvasók a számukra szükséges kiadványokat nem jó helyen keresik a könyvtárakban, és esetleg segítség nélkül meg sem találják azokat.

Talán praktikusabb időszaki kiadványnak tekinteni az évkönyveket is, hiszen ritka periodicitásukon kívül semmi egyéb nem ad rá okot, hogy könyv formában dolgozzák fel őket, és tárolásuk is egymás mellett praktikus a kutatási és visszakeresési folyamatok végett.

III.

Vannak számozási problémák, amelyek kapcsolatosak az évkönyvek létevel. Léteznek ugyanis folyóiratok, amelyek technikai, anyagi vagy egyéb okokból ki-

folyólag a negyedéves vagy féléves periodicitásról áttérnek évenkénti kiadásra. Ezek között vannak olyanok, amelyek megtartják a számozásukat, reménykedve abban, hogy kilábalnak az ideiglenes problémákból, és a következő évfolyam már külön-külön számokban fog megjelenni. Ilyen kiadvány például az *Acta biologica hungarica*, ISSN 0236–5383 című folyóirat, ennek állományadatai a következőképpen alakultak:

46.vol. 1995. 1–4.no.
47.vol. 1996. 1/4.no.
48.vol. 1997. 1–4.no.
49.vol. 1998. 1–2/4.no.
50.vol. 1999. 1/2–4.no.
51.vol. 2000. 1–2/4.no.
52.vol. 2001. 1–4.no.
53.vol. 2002. 1/2–4.no.
54.vol. 2003. 1–3/4.no.
55.vol. 2004. 1/4.no.

Kitűnik, hogy negyedévenként kellene megjelennie, de olykor egy számban, jobb esetben egy-két számot összevonva jelenik meg, de nem válik meg az egyes számok külön számozásától.

Vannak azonban olyanok, melyek egyértelműen áttérnek az évkönyv jellegű formátumra és számozásra. Ez zavaró hatást kelt az olvasóban, hiszen ismételt felmerül a könyv vagy időszaki kiadvány kérdésének tisztázatlansága, ez esetben a leglényegesebb kérdés, hogy fizikailag hol keresse az olvasó a polcon a kiadványt. Erre a típusra példa a *Kultúra és közösség*, ISSN 0133–2597 című folyóirat, amelynek állományadatai:

1986. 1–6.sz.
1987. 1–6.sz.
1988. 1–6.sz.
1989. 1–6.sz.
1990. 1–4.sz.
1991. 2–4.sz.
1994.
1995.
1996.

IV.

A konferenciakiadványok abszolút speciálisan kezelt időszaki kiadványok. A könyvek és a periodikák közötti határesetet képviselik. Időszaki kiadványok közé a sorszámozott, ún. „rendszeres” konferenciák kiadványait sorolják, azonban ez sem teljesen egyértelmű.

A legfontosabb, hogy eldöntsük: a konferencia neve vagy a konferencia főcíme az elsődleges besorolási adat. Ugyanis ha van egy összefoglaló főcím, akkor az egyértelműen összefogja a köteteket, és a kötetadatokat fel lehet sorolni egy rekordban. Azonban ha a konferenciának a neve az elsődleges besorolási adat, amely tartalmazza a konferencia helyét és idejét, akkor külön-külön kell egységesíteni a konferenciákat, így nem lehet őket egy rekordba rendezni.

A tendencia az, hogy ezeket a kiadványokat könyvként dolgozzák fel az évszámok és konferencia-sorszámok változása miatt, ugyanis a konferencia neve, székhelye, sorszáma és ideje általában az elsődleges besorolási adat. A nem sorszámozott konferenciák pedig általában különböző címeket viselnek még akkor is, ha ugyanaz az intézmény rendezi őket, így ezeknél a kiadványoknál a cím az elsődleges besorolási adat, ez szintén a könyvként történő feldolgozásra ad okot. Ez tehát ismételten tárolási és ezáltal keresési problémákat vet fel. Tartalmi szempontból viszont ez tűnik a legpraktikusabb megoldásnak, mert minden kiadvány a megfelelő helyre, szakterületre kerül.

V.

Az időszaki kiadványok különböző típusainál eltér a küllem, a megjelenési gyakoriság, a tartalom, a terjedelem, a szerkesztés stb., azonban mégis vannak közös tulajdonságok. Sajátosságok, amelyeket minden típus magáénak tudhat:

- A melléklet az időszaki kiadvány kísérő anyaga. Lehet állandó vagy alkalmi melléklet, amelynek lehet akár önálló címe és számozási adata, amely megjelenhet önálló egységként vagy a kiadvány példányának integrált részeként (a középebe tűzve, de más színű lapon, esetleg eltérő számozással), de nem terjeszthető önállóan.
- A társlapok egyenértékű időszaki kiadványok, melyek önálló címmel és számozási adattal jelennek meg. Tartalmukat és fizikai megjelenésüket tekintve önállóak, de rokon vonásokat viselnek (pl. azonos forma, azonos közreadó, azonos szakterület lefedése). A társlapokat önállóan terjesztik.
- A különszámok rendszerint valamilyen különleges alkalomból vagy az időszaki kiadvány állandó tartalmától eltérő tartalommal, más számozással, esetleg „különszám” megnevezéssel jelennek meg. Megjelenésük nem feltétlenül egyidejű a kiadvány soron következő számának megjelenésével.
- Az újonnan induló időszaki kiadványok bemutatkozás céljából adhatnak ki próbaszámot, amely vagy a „próbaszám” megjelöléssel, vagy az időszaki kiadvány számozásához illeszkedő számozással jelenik meg (esetenként 0. szám megjelöléssel).

Ezek a sajátosságok mind külön-külön problémát vetnek fel. A mellékletek és a különszámok legfőbb kérdése, hogy tároláskor és archiváláskor hogyan kezeljük őket. Egy helyre vagy kötetbe kerüljenek a kiadvány többi számával, vagy külön egységként kezeljük őket. Mindkettő bevált gyakorlat a könyvtárakban, az eljárás kiválasztása – mondhatni – szubjektív.

A társlapok vonatkozásában pedig a tárolásnál, de még korábban a rendelésről való döntésnél lép fel a probléma, hiszen a két kiadvány nagymértékben hasonlít egymásra, ezért kérdéses, hogy szükség van-e mindkettőre, és ha jár, akkor pedig a szokásos tárolási rendet alkalmazzuk vagy a társlapok egymás mellé kerüljenek-e a polcon. Erre az esetre talán a leggyakoribb példa a párhuzamosan több nyelven megjelenő kiadványok köre.

A számozással kapcsolatosan leginkább a mellékletek számozása lehet érdekes, mert ha külön kiadványként jelenik meg a melléklet és nem az aktuális számba integrálva, akkor számozhatja magát önálló számozással is, de igazodhat a főlap számozásához is.

Könnyű ezek fölött az apró részletek fölött elsiklani, de lehet hatalmas dilemmaként megélni, ha korábban még nem találkoztunk ezekkel a típusokkal.

VI.

Az elektronikus időszaki kiadványok még inkább színesebbé teszik a képet. Ez a típus is csak időszaki kiadvány (másfajta hordozón és másfajta struktúrában rögzítve), azonban jóval speciálisabb kérdéseket vet fel, mint a hagyományos, papíralapú társainak megannyi kérdése.

Az elektronikus időszaki kiadványok jellegüket tekintve a folytatódó források mindkét kategóriájába besorolhatók az újfajta dokumentumtipológiai struktúrában. A kérdés az, hogy mit is tekint a közvélemény, a könyvtárhasználó elektronikus időszaki kiadványnak, és mit tekint annak a könyvtár, a könyvtáros?

Ennek a kérdéskörnek a vizsgálatokor meg lehet osztani a felhasználói kört. A felhasználók magas arányban az elektronikus hírportálokat említik, ha elektronikus „újságokról” van szó, ami abból eredeztethető, hogy a számítástechnika és az internet térhódításával ezek a hírportálok voltak az első információs források, amelyek bárki számára ingyenesen hozzáférhetővé váltak a világhálón. Azonban ezek ma már csak a jéghegy csúcsai. Egyre nagyobb számban jelennek meg elektronikus időszaki kiadványok valamilyen adathordozón vagy on-line változatban. A tudományos világ kutatói már ismerik CD/DVD-n és az on-line elérhető kiadványokat is.

A periodicitás az, ami rámutathat kényes kérdésekre. A nyomdai átfutásnak köszönhetően a papíralapú kiadványok legrövidebben egy nap alatt jelenhetnek meg úgy, hogy információs értékük, hitelességük megmaradjon. Az elektronikus kiadványok között pedig található ún. integrálódó, folyamatosan frissített dokumentumokat is. Ez az eljárás elsősorban a „real-time” hírportálokra igaz, főként tartalmi vonatkozásban. Ez okozza a hatalmas dilemmát a könyvtáraknak és kavarodást az olvasóknak, vajon érdemes-e időszaki kiadványként foglalkozni ezekkel. A technológia ugyan lehetővé teszi a percre pontos aktualitást, ez azonban a hitelesség és elismertség rovására mehet. Az ilyen jellegű kiadványok feldolgozása hatalmas munkát állítana a könyvtárak elé, és óriási utómunkálatokra lenne szükség a folyamatos hozzáférés biztosítása érdekében, ugyanis kellene egy kollektíva, amely napról-napra követi a weboldalak változásait (címváltozás, webcímváltozás, arculatváltás stb.).

Az elektronikus hírportálokat egyelőre nem praktikus időszaki kiadványnak tekinteni, mert a periodicitást illetően egyértelműen nem tartozik bele ebbe a kategóriába, inkább az integrálódó, folyamatosan frissített dokumentumok közé sorolhatnánk. Tartalmi vonatkozásban sem vehetik fel a versenyt a nyomtatott, naponként megjelenő, ellenőrzött hírlapokkal.

VII.

Azt is fontos megvizsgálni, miből eredhet az, hogy a felhasználók – akár a mindennapos információt, érdekességeket gyűjtő olvasók, akár a tudományos világ olvasói – ismerik és kedvelik az elektronikus időszaki kiadványokat, vagy nem ismerik és idegenkednek tőlük. S hogy a könyvtár elé miért is állít akadályt ezeknek a kiadványoknak a szolgáltatása?

Az elektronikus időszaki kiadványok előnyei a nyomtatott kiadványokkal szemben:

- Az átfutási idő lerövidül.
Ennek köszönhető, hogy a tudományos világ bizonyos szakterületei kedvelik ezt a formát, mert az információk áramlása sokkal gyorsabbá válik, ami bizonyos tudományágakban (pl. informatika, orvostudomány) meghatározó lehet a kutatások szempontjából.
- Gyors, olcsó szolgáltatás.
Nem von maga után költségeket a fizikai példányok szállítása. Manapság ez meghatározó kérdés a tudományos kutatásokat végző vagy oktató intézetekben, mert egyre kevesebb állami támogatást tudnak ilyen jellegű kiadásokra fordítani.
- Nincs időbeli és térbeli korlát.
Igen magas százalékban bármikor és bárhol olvashatóak az elektronikusan elérhető szövegek, a megfelelő infrastruktúra megléte esetén. Ami azért fontos, mert a könyvtári nyitva tartás korlátozhatja a felhasználókat.
- Kiadói költségek csökkenése.
Nincs szállítási és nyomdaköltség, ami a mai, anyagi világban esetleg akadályt gördíthet a kiadás elé. A kiadók ugyanis manapság szinte mind magán kézzel lévő vállalkozások, amelyek minimális állami támogatást kapnak még a tudományos jellegű és igényű kiadványok előállítására, és forgalmazására is. Nincs eladatlan példányokból származó veszteség sem.
- Elvileg korlátlan hozzáférést biztosít.
Bárki használhatja, akinek megvan a megfelelő eszközrendszere. Nincs semmilyen szankcióhoz kötve (pl. könyvtári tagság).
- Egyidejűleg többen használhatják.
Abszolút előny, hiszen a leggyakrabban egy időszaki kiadvány egy adott számából egyetlen példány található egy könyvtárban, különös tekintettel, ha tudományos, külföldi vagy drága kiadványokról van szó.
- Gyors keresési lehetőség.
Technikailag lehetőséget nyújt – a szabadszöveges keresés és a hypertext nyújtotta lehetőségekre támaszkodva – a hatékony információkeresésre. Olyan visszakeresési stratégiák megfogalmazását és végrehajtását teszi lehetővé, amelyek nyomtatott formátumban soha nem lettek volna megvalósíthatóak.
- Anyaga adatbázisba szervezhető.
Tartalmi, formai vagy egyéb hasonlóságai alapján jól szervezett és strukturált adatbázisba tömöríthetőek, amelyek használata megkönnyíti a tudományos kutatás kurrens vagy archív információigényének kielégítését.
- Letölthető további elemzésre, feldolgozásra.
Megkönnyíti a hivatkozni vagy idézni kívánt vagy más egyéb felhasználásra szánt szövegrészek átemelését, másolását, átstrukturálását. Lehetővé teszi a modellezést, a grafikus és egyéb anyagok, adattáblák mozgatását.
- Hyperlinkeken keresztül további információkhoz vezet.
Könnyedén elérhetővé teszi azokat a szövegeket, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak (hivatkozás, tartalmi kapcsolat stb.) az éppen megtekintett dokumentumhoz. Egyetlen kattintással eljuthatunk egy megtekinteni kívánt,

érdekesnek tűnő és talán hasznos cikkhez, amit eddig nem találtunk meg a tudományos folyóiratok adatbázisában, tartalomjegyzékében. Ezzel megspórolhatják a kutatók az irodalomkutatásra fordított idő egy részét, és az adott szöveg megkeresését.

- Kinyomtatható az olvasók igényei szerint.
A könyvtárak szempontjából fontos, hogy ha már a könyvtári nyitva tartás korlátot szab a szolgáltatásnak, akkor lehetőség nyílik a kiadványok hazavitelére nyomtatás által. Ezzel kapcsolatosan nem elhanyagolható szempont, hogy a szöveg átstrukturálásával csökkenthető a papírigény is.
- Fizikai helyigénye a papírformátumhoz képest minimális.
A fizikai helyigényen ebben az esetben a tároló szerverek vagy adathordozók helyigényét kell érteni, ami a több évtizede vagy a heti gyakorisággal megjelenő papíralapú kiadványok helyigényéhez viszonyítva minimálisnak mondható.
- A szerzőket nem kötik terjedelmi korlátok.
Digitális tárolás esetén a helykihasználás teljesen dinamikus, és a tárkapacitás is sokkal több „anyag” tárolására ad lehetőséget, mint a nyomtatott formátum. Ugyanis a nyomtatott formátumnál a kiadvány oldalszáma is maximalizált, ami korlátot szab a cikkek terjedelmének. Nem elhanyagolhatóak a kiadási költségek sem ebben a tekintetben, amelyek a kiadót terhelik meg minden plusz oldal után.
- (Elvben) nincsenek be nem érkezett példányok.
Ez a reklamációs procedura megszűnését jelenti, ugyanis nem kevés energiát emészt fel a könyvtárakban a nyomtatott időszaki kiadványok hiányzó példányainak beszerzése.
- Értéknövelt szolgáltatások csatolása.
Több értéknövelt szolgáltatás kapcsolható az elektronikus időszaki kiadványokhoz. Például személyre szabott információs csomagok készítése, elektronikus navigáció a dokumentumokban és a dokumentumok között (linkek), a multimédiás információ integrálása a dokumentumokba. Ezek segítségével továbbvezethetjük az olvasót saját kutatási, érdeklődési területén, vagy áttekinthetjük más új, érdekes tudományterületekre is.

Az elektronikus időszaki kiadványok hátrányai, problémái:

- A kiadók gyakran értesítés nélkül változtatják meg a webcímeiket.
Ez leginkább az elektronikus időszaki kiadványokat is szolgáló könyvtárak és adatbázisok (azok karbantartói) számára okoz gondot, hiszen az URL-ek helyességét folyamatosan ellenőrizni és szükség esetén javítani kell.
- A korszerű technikai feltételek szükségessége.
Súlyos költségeket von maga után a megfelelő infrastruktúra megteremtése. Szélessávú internetkapcsolat, helyi hálózat, szerverek, nagy tárkapacitás, asztali számítógépek stb. beszerzése és rendszerré „kovácsolása”. Nemcsak a hardver- és szoftverköltségekre kell itt gondolnunk, hanem azon szakemberek juttatásaira, akik jól működő rendszerré tudják szervezni a kellékek összességét, majd azok karbantartásáról is gondoskodnak.
- A letöltési idő esetenként túl hosszú.

A tároló és fogadó rendszerek kompatibilitásának hiányából és a hálózati adottságokból eredeztethetően vagy anyagi, vagy rajtuk kívül álló okai vannak ennek a problémának, amelynek orvosolása nehézkes.

- **Kényelmetlen és korlátozott megjelenítés.**
A képernyők méretétől függetlenül egyszerre viszonylag kevés információ jeleníthető meg. Az olvasása pedig nehéz, igénybe veszi a szemet, még a modern TFT monitorok esetén is. Ebből eredeztethető, hogy nincs az a felhasználó, aki öt oldalnál hosszabb dokumentumot elolvasna a számítógépen. Az ilyen cikkeket általában kinyomtatja, ami pedig nem jelent mást, mint visszatérést a nyomtatott formátumhoz.
- **A nyomtatás költségei a felhasználókat terhelik.**
A felhasználók oldaláról közelítve probléma ez. Hiszen, ha ragaszkodik a nyomtatáshoz, általában van rá lehetősége bármelyik könyvtárban vagy kutatóintézetben. Azok a költségek őt terhelik, amelyek eddig a kiadó terheit gyarapították.
- **Az elektronikus verzió és a nyomtatott változat hasonlósága.**
Esztétikai szempont ugyan, de sokaknak fontos, hogy a két kiadásváltozat nagymértékben hasonló legyen. Struktúráját és megjelenését tekintve egyaránt. Ezt azonban gyakran az elektronikus változatnál nehéz kivitelezni.
- **Átlapozás, böngészés hiánya.**
Elektronikus formában nem lehet átlapozva vagy böngészve használni egy dokumentumot, ami általános olvasási stratégia a nyomtatott formátumnál. A felhasználók számára kényelmesebb a témák szerinti böngészés, mint az egyes kiadók összes folyóiratának böngészgetése.
- **Elektronikus formában nem lehet annotálni vagy aláhúzni a szöveget.**
- **Előfordul, hogy a cikk teljes szövege helyett csak annak rövid összefoglalását találjuk.**
Ez a kiadó hibájának tulajdonítható. Hiszen ha teljes szövegű elérést ígér, akkor jeleznie kell, hogy bizonyos cikk miért nem található meg teljes szöveggel.
- **Hálózati vagy egyéb hibák.**
Ilyen problémák esetén lehetetlen elérni a folyóiratot, s ez sok esetben hosszadalmas (időnként végleges) állapot marad.
- **Archiválás kérdése.**
Az adathordozók élettartamát tekintve nincsenek megbízható adatok tartósságukról, ebből eredeztethető, hogy nincs megnyugtatóan megoldva a biztonságos archiválás kérdése. A kiadók sok esetben el is zárkoznak az elektronikus verzió archiválásától, ezért ez a feladat a felhasználóra vagy a könyvtárakra hárul.
- **Az on-line adatbázisok használati díja nagyon magas.**
Esetenként a kiadó teljes adatbázisát meg kell vásárolni ahhoz, hogy hozzáférjünk a számunkra szükséges néhány folyóirathoz. Ez magánszemélyek számára szinte megfizethetetlen, intézmények számára pedig hatalmas ráfordításokat jelent.
- **A technika gyors fejlődése.**
A hardverek és szoftverek folyamatos változása, fejlődése és sokfélesége bizonytalanná teszi a jelenlegi adatok későbbi hozzáférhetőségét, hiszen a

korábban felsorolt „előnycsomag” csak abban az esetben marad kihasználható, ha eléggé egységes platformon valósul meg a régi és az új rendszer között.

A felsorolt előnyös tulajdonságokból tehát kiderül, hogy a kiadó, a könyvtár és a felhasználó is egyaránt élvezheti az előnyös tulajdonságok valamelyikét. A kiadó anyagiakban, a könyvtár anyagiakban és helyigényben, a felhasználó pedig az idővel spórolhat rengeteget.

Mindezzel egyetemben a hátrányokból is egyaránt kiveszi mindenki a részét. Hiszen a kiadókra információszolgáltatási kötelezettséget ró bármilyen változás, alkalmazkodni kell a felhasználói igényekhez és a technika fejlődéséhez, ami súlyos költségeket von maga után. A könyvtárak másfajta anyagi ráfordításokra kényszerülnek (pl. szerverek, legújabb hardverek, szoftverek, előfizetések stb.). A felhasználók pedig kötve vannak a könyvtári, intézeti tagsághoz vagy súlyos anyagi befektetésekre, ráfordításokra kényszerülnek, hogy teljes körű elérést élvezhessenek.

Tehát vannak előnyei és hátrányai az elektronikus időszaki kiadványokkal való foglalatosságnak, ezek az előnyök és hátrányok egyaránt érintenek minden résztvevőt az előállítótól a szolgáltatón át a felhasználóig.

VIII.

A papíralapú és az elektronikus időszaki kiadványokat tekintve további vizsgálódások szükségesek, amelyek kapcsolódásaikat, viszonyaikat tisztázzák. Ha az elektronikus időszaki kiadványok előzményét, megjelenési formáját vesszük figyelembe a következő csoportosítás adódik:

- a) Előzmény nélküli, kizárólag interneten megtalálható kiadványok.
Az ilyen típus előfordulása még nagyon ritka, leginkább tudományos folyóiratok esetén fordul elő, ami az ilyen jellegű publikálás elfogadatlanságából eredeztethető. Manapság azonban szórakoztató és ismeretterjesztő hírlapok és folyóiratok is egyre nagyobb számban jelennek meg ilyen formában. (Pl. *Hunhir.hu*: on-line közéleti napilap.)
- b) Előzmény nélküli, elektronikus és nyomtatott formában is megjelenő kiadványok.
Leginkább a XXI. század vívmánya ez a fajta megjelenés. Tartalmilag mindkét hordozó ugyanazt tartalmazza, ugyanabban a pillanatban látnak napvilágot a kezdetektől. Lényege, hogy könnyebb keresést tesz lehetővé az elektronikus változat, többfelhasználóssá válik a kiadvány, míg a papíralapú kiadvány kiszolgálja a könnyű hordozhatóság és archiválhatóság igényét. (Pl. *Gyógyszer kompendium*.)
- c) Nyomtatott formában induló, de közben elektronikus formára váltó (és a nyomtatott forma megszűnésével járó) eset.
Ennek előfordulása több okra vezethető vissza. A szerencsésebb eset, ha az adott tudományág vagy olvasói közönség – legyen szó tudományos vagy közéleti kiadványról – elfogadja az elektronikus kivitelt és az abban való publikálást. A kevésbé szerencsés eset, hogy a kiadó rendelkezésre álló anyagi forrásai nem teszik lehetővé mindkét változat kiadását. (Pl. *Drink* és folytatása *Drink.hu*)

- d) Nyomtatott előzménnyel rendelkező, mind elektronikus, mind nyomtatott formában megjelenő lapok.

Ez a leggyakoribb eset, hiszen az elektronika térhódítása megköveteli a fejlesztést. Leginkább a tudományos kiadványokra jellemző, hiszen így könnyedén áttekinthetővé válik az összes eddig megjelent szám. (Pl. *Bank & tőzsde.*)

Tartalmi szempontokat figyelembe véve a következő esetek léteznek:

- a) „Tartalom nélküli” kizárólag előfizetésre, különböző reklám célokra megjelentetett.
Ezek az ún. demó kiadványok, amelyek arra hivatottak, hogy bemutassák az időszaki kiadványt a potenciális felhasználói és vásárlói közönségnek. (Pl. DVD-jogtár demó.)
- b) Részleges tartalommal megjelentetett.
A nyomtatott változatban lévő cikkek közül nem mind érhető el az elektronikus változatban. Esetek többségében a tartalomjegyzék mellett csak egy rövid ismertetőt közölnek a cikkekről a figyelemfelkeltés végett.
- c) Teljes szöveggel megjelentetett forma.
Tartalma teljes egészében megegyezik az esetlegesen megjelenő nyomtatott változatéval.
- d) Teljes szöveggel és értéknövelt szolgáltatásokkal megjelentetett forma.
A teljes szövegű cikkek mellett megjelennek absztraktok, rezümék, ezek segítik a felhasználót a cikk relevanciájának eldöntésében a teljes szöveg elolvasása nélkül. Internetes felületű kiadványoknál olvasói fórumot üzemeltetnek, ahol a felhasználók véleményt cserélhetnek, hozzáférést biztosítanak a korábbi lapszámok kereshető archívumához, linkgyűjteményt találhatunk, amelyek hasonló oldalakhoz vezetnek stb.

IX.

Sajátos feladatnak minősül a megrendelés folyamata is. Sok esetben ugyanis a folyóiratot előző év szeptemberében meg kell rendelni, és az esetek nagy többségében ki kell fizetni, hogy a kiadó előre tudjon kalkulálni a példányszámot illetően. Ez az oka annak, hogy gyakran változik a kiadványok száma a könyvtárakban, mert előfordul, hogy elfelejtik megrendelni a kiadványt, vagy szeptemberre már nem marad pénzkeret az átütemezett vásárlások vagy a folyóirat árának növekedése miatt. Ebben az esetben tehát már ekkor egyfajta szelekció, kényszerű válogatás szükséges a könyvtár részéről, amely felelősségteljes munka, ugyanis az egész, a gyűjtőköri szabályzat szerint addig megrendelt időszaki kiadványok listáját kell összevetni egy a használatot elemző statisztikával, hogy a legjobb döntést tudja meghozni a könyvtár a lemondásokat illetően, mérlegelve a lehetőségeket és az igényeket. Hatalmas munka tehát, hiszen egyrészt vannak könyvtárak, ahol akár több száz kiadványra is előfizetnek, így a listák átvizsgálása és a konzorciumi előfizetések lehetőségének felmérése rengeteg időt és energiát igényel. Másrészt a használati statisztika elkészítése is komoly feladat, amely matematikai és közgazdasági számítások és számítógépes programok ismeretét is igényli.

X.

Az érkeztetés az integrált könyvtári rendszer egy speciális moduljának, vagy egy speciális űrlap (kardex) részletes kitöltésének ismeretét teszi szükségessé. Ebben a feladatkörben jelenik meg a hiányzó számok problémája. Hiszen a kiadványokért már előre fizetett a könyvtár, így a be nem érkező számok anyagi vesztséget is jelentenek a fellépő információhiány mellett. Az érkeztetés során tehát folyamatosan figyelni kell, hogy minden megrendelt szám megérkezett-e a kikalkulált időpontban. Ha valahol hiány mutatkozik, és utánajártunk, hogy nem a kiadvány periodicitása változott meg, nem a szállítás során keveredett el, akkor reklamálni kell írásban a szállító cégnél egy szabványos formanyomtatvány segítségével. Ha az idő előrehaladta miatt vagy elvi okokból a kiadó nem tudja, nem akarja elküldeni a hiányzó számot, akkor ún. hiánylistára kerül az adott kiadvány adott száma, amelyen olyan kiadványok szerepelnek, amelyeket visszamenőlegesen szeretne beszerezni a könyvtár, hogy állománya teljessé váljon. Ezeknek a számoknak a pótlására följátszó példány felajánlások, ajándék vagy utólagos másolatkészítés révén van lehetőség.

XI.

A feldolgozásnál más és többféle adatmezőt használnak a MARC rekord vagy a katalóguscédula elkészítésekor, mint a könyvek fizikai feltárásakor. Ezek azonban könnyedén megjegyezhetőek, hiszen mindet sugallják maguk a kiadványok, amelyeket a kezünkbe vesszük, legyen az akár a nyomtatott, akár elektronikus változat.

Az alapvető azonosító és informáló adatok az időszaki kiadványoknál is ugyanazok, mint a könyveknél: cím, azonosító szám (ISSN), kiadási adatok, formai adatok, szakjelzet, tárgyszavak, esetleg sorozati adatok, személy- és testületi nevek, elektronikus elérési lehetőségek. Az időszaki kiadványoknál azonban mindezek mellett számos speciális mező megjelenése lehetséges:

- Rövidített cím megjelenése gyakori az adatok között azokból, hogy segítse a felhasználót a tájékozódásban, ugyanis sok referáló adatbázis, folyóirat vagy hivatkozás a kiadványok címét rövidítve közli.
- Kulcscím megjelenése azokból valószínűsíthető, hogy megkönnyítse a kiadvány megkülönböztetését a hasonló címmel megjelenő kiadványoktól. Nem ritka ugyanis, hogy a különböző országokban megjelenő, de azonos témájú kiadványok hasonlóan egyszerű címet kapnak.
- Különböző ún. egyéb címeket is jó, ha feltüntetünk, ezek a kiadványon valahol megjelentek (gerincén, kolofonban, előzéklapon stb.) és eltérnek az eredeti címtől akár egy rag vagy egy névelő erejéig is. Gyakori példa ugyanis, hogy a címek hossza miatt mozaikszóként is megjelenik a kiadványon a cím, és az olvasók automatikusan ezek szerint keresnek, mert ez egyszerűbb, megjegyezhetőbb.
- A kiadási adatok tekintetében a megjelenési évnél a folyamatosság miatt csak a kezdő dátumot jelenítjük meg, majd egy gondolatjellel jelezzük, hogy a kiadvány megjelenése még tart. Majd a kiadvány tényleges megszűnésekor utólag tüntetjük fel a záró dátumot.
- A formai adatok feltárásakor csak az illusztráltság tényének megjegyzésére és a gerincméretre kell ügyelnünk, hiszen a különböző számok különböző terjedelemmel rendelkeznek, így azt nem érdemes részletesen feltüntetni.

- Fel kell tüntetni a megjelenési gyakoriságot.
- Fel kell tüntetni a számozási adatokat, hogy mikor és milyen számozással kezdték meg a kiadvány megjelentetését. Itt is egy gondolatjel segítségével kell jelezni, hogy a kiadván még mindig megjelenik, így a záró szám számozási adatait még nem tudjuk feltüntetni. Annak kiegészítése majd a kiadvány megszűnésekor történik meg.
- Megjegyzés mezőben mindezek mellett minden apró részletét fel lehet jegyezni a kiadványnak:
 - ◆ számozási rendellenességeket (pl. évfolyam számozást téveszt vagy folytatja valamilyen más kiadvány számozását, esetleg párhuzamos számozása van stb.);
 - ◆ a speciális nyelvi tulajdonságokat (a cikkek, az összefoglalók nyelvéről);
 - ◆ mellékletek, különszámok megjelenését;
 - ◆ a kötetek önálló címeit, ha rendelkeznek önálló címmel a feldolgozott témából kifolyólag;
 - ◆ ha van elektronikus változat, annak használata feltételeit, rendszerkövetelményeit;
 - ◆ kiadóváltozást;
 - ◆ indexek, keresési segédletek meglétét;
 - ◆ kapcsolódó kiadványokra (pl. előzmény, folytatás, társalap, önálló folyóiratként létező melléklet, on-line változat stb.) vonatkozó megjegyzések.
- A kapcsolódó kiadványok megfelelő hivatkozását is meg kell teremteni.
- Majd részletes állományadatokat is fel kell tüntetni.
Ezeknek az adatoknak a felkutatása és feltüntetése nem követel meg több időt, mint a könyvek esetében, csak még tüzetesebb vizsgálódást igényel, hogy véletlenül ki ne maradjon valami olyan lényeges adat, amely a felhasználót informálhatja, segítheti.
Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik egy lényeges mozzanat, amely többlet-terhet ró a könyvtárosra a folyóiratokkal kapcsolatban: az adatok folyamatos megfigyelése, ellenőrzése. Erre azért van szükség, mert, mint ahogy az idő elteltével minden változik, az időszaki kiadványok tulajdonságai is változhatnak. Ezért folyamatosan figyelni kell több tipikus jelenségre:
 - ◆ A különböző címvariánsok megjelenésére;
 - ◆ A periodicitás esetleges változására, amely esetben a jelenlegi és a korábbi periodicitást is jó, ha feltüntetjük;
 - ◆ A számozási adatok változására;
 - ◆ Állandó vagy alkalmi jellegű mellékletek és különszámok megjelenésére;
 - ◆ A kiadó testület változásaira;
 - ◆ Keresési segédletek megjelenésére;
 - ◆ Elektronikus elérés létrejöttére, meglétére;
 - ◆ Kapcsolódó kiadványokra.
 Ha a kiadvány címet vált, akkor már új kiadványnak számít. Ebben az esetben a korábbi adatokat kiegészítve a záró dátummal, számozási adattal és az újonnan létrejött kapcsolattal, jelezhetjük, hogy a kiadvány azon a címen megszűnt. Az újnak számító kiadványról pedig – elkészítve az adatok felvételét – jelezni kell rögtön a fennálló kapcsolatot.

Az időszaki kiadványok esetében tehát jelentős adatmennyiség lehet, amely az idő folyamán változhat, ezért folyamatos ellenőrzést és kiegészítést igényel. Ennek a műveletnek tulajdonítható leginkább a számbavételre fordított idő megnövekedése. Mindez azonban szükséges ahhoz, hogy a könyvtáros tudjon teljes tájékoztatást nyújtani, a felhasználó pedig tudjon akár önállóan is informálódni.

XII.

A tárolás, olvasói használatra bocsátás nagyon változatos lehet. Ezt egyértelműen a könyvtárak jellege és a tárolt időszaki kiadványok mennyisége határozza meg.

Vannak könyvtárak, ahol a kurrens és lezárt évek is egyaránt szabadpolcon helyezkednek el, és önállóan használhatóak. Ez nagy alapterületű vagy kevés időszaki kiadványt járató könyvtárakra jellemző. Ebben az esetben egy polcon helyezkednek el a már beleltározott kötetek és a legújabb számok is.

A kevesebb hellyel vagy hatalmas kiadványszámmal rendelkező könyvtárak általában csak a kurrens évfolyam számait, sőt esetenként azokból is csak az utolsó egy-két beérkezett számot tartják szabadpolcon, a többit a raktárban helyezik el, ahonnan bármikor kikérhetőek, akár csak korábbi, feldolgozott évek bekötött kötetei. Ilyenkor pontosan meg kell jelölni a kiadvány címét, a kért évet és esetenként a pontos számot is, mert így a raktári kiszolgálás könnyebb és gyorsabb lesz.

Sőt, előfordulhat, hogy vannak kiadványok, amelyekről csak és kizárólag a könyvtáros vagy a katalógus segítségével lehet informálódni, egyetlen kötetük sincs szabad polcon, ennek oka lehet, hogy régi a kiadvány vagy tartalmilag nem kellőképpen informatív, illetve aktuális.

Előfordulhat az is, hogy a könyvtár külön szolgáltatásként a legfrissebb számokat egy kijelölt helyen gyűjti egy ideig, hogy az olvasó láthassa, milyen kiadványokból érkeztek meg a legfrissebb számok, majd egy bizonyos idő elteltével ezek a számok is felkerülnek a polcokra, a többi korábbi szám mellé a szabadpolcra vagy egyből a raktárba.

Szabadpolcos és raktári tárolásnál egyaránt elkülönülnek egymástól a hírlapok és a folyóiratok. Egyrészt, mert tartalmi és elévülési vonatkozásban is különböznek egymástól. Másrészt a formátum miatt, ugyanis a hírlapok többsége mai napig követi a hagyományos A/3-as lapméretet, így tárolásuk is másféle módon vagy másféle szekrényben történik.

Szintén külön helyen tárolandók és egyedi szolgáltatás útján használhatóak az elektronikus időszaki kiadványok, hiszen biztosítani kell számítógépet az olvasó számára, amelynek segítségével mind az off-line, mind az on-line kiadványokat el tudja érni és el tudja olvasni. Ezek közül az off-line kiadványokat általában egy újabb elkülönített raktárrészben tárolják, méretükből és tárolási követelményükből eredeztethetően. Gyakori eset azonban, hogy a könyvtáros asztalán, esetleg a külön fenntartott számítógép asztalán vagy közelében lévő szekrényen található meg a gyors hozzáférési lehetőség végett.

A tárolás tehát típus- és méretfüggő, az pedig már szinte a legapróbb részlet, hogy alfabetikus vagy numerikus sorrendben kerüljenek fel a polcra a kötetek a saját kategóriájukon belül. Mindkettő elfogadott és alkalmazott technika. Míg a numerikus a zártpolcos raktáraknál gyakoribb, addig az alfabetikus a szabadpolcon nélkülözhetetlen. Az alfabetikus rend ugyan olykor egy újonnan érkező ki-

advány elhelyezésekor többletmunkát igényel, a megfelelő helyre be kell rakni, míg a numerikusnál egyszerűen csak a sor végére kell helyezni.

Kölcsönözni általában nem lehet az időszaki kiadványként feldolgozott dokumentumokat. Előfordul azonban, ha egy kiadványból (pl. évkönyvből) több példány is hozzáférhető adott könyvtárban, akkor a többes példány kölcsönözhetővé válik. A cikkek fénymásolására vagy digitalizálására többnyire van lehetőség az adott könyvtárban, amelyet állományvédelmi szempontból a könyvtáros felügyelhet.

Raktározásuk tehát teljesen más, mint a könyveké. Bonyolultabb és összetettebb, de persze nem átláthatatlan. Sőt ebből eredeztethető, hogy a kezelésük sokszínűsége szemernyi esélyt sem hagy a munka unalmassá válásának.

Segítő adatbázisok

A tudományos kutatás megkönnyítése céljából gyakran vállalkoznak cégek, nagyobb könyvtárak vagy kiadók adatbázisok létrehozására, amelyekben egyszerűbb kutatni–keresni az internet segítségével, mint hozzájutni magához a nyomtatott folyóirathoz. A könyvtárak és vállalatok általában a tudományos igényekre támaszkodva minimális válogatással próbálnak feldolgozni minden rendelkezésükre álló címet, a nagyobb kiadók viszont az esetek többségében saját kiadványaik feltárásán túl nem vállalkoznak egyéb címek feldolgozására.

Ezeknek az adatbázisoknak a használata lehet *előfizetéshez kötött* vagy *ingyensen elérhető*. Az esetek nagy többségében előfizetéshez vagy regisztrációhoz kötött, azonban vannak államilag finanszírozott, ingyenesen elérhető kezdeményezések is. Változó, hogy csak a *kiadványok adatait/tartalomjegyzéket/repertóriumot tesznek közzé* vagy akár magukat *a cikkeket is teljes szöveggel*. Míg az ingyenesek bárhol, bármikor elérhetőek, addig az előfizetéseket leginkább nagyobb céges, egyetemi és egyéb könyvtárakban lehet csak a beiratkozási díj fejében használni. Ezek tanulmányozásához ugyan korlátot szab a könyvtári nyitva tartás, mégis szinte korlátlan lehetőséget nyújt a kutatáshoz a tudományos folyóiratok ezreinek rendelkezésre bocsátásával, még ha azoknak csak a tartalomjegyzéke érhető is el. Több olyan adatbázis van, amely ingyenesen rendelkezésre bocsátja a tartalomjegyzékeket, azonban a teljes cikkanyag letöltése már pénzbe kerül, olykor még a könyvtáraknak is. A típusok valamennyi kombinációja előfordul, hiszen van, aki mindent a kereső rendelkezésére bocsát ingyen, legyen szó magukról a cikkekről vagy a tartalomjegyzékekről, azonban vannak, akik már magának a tartalomjegyzéknek a hozzáférhetőségét is előfizetéshez kötik, a cikkek teljes szövegének letöltését pedig plusz költségekhez.

Egyik kedvelt adatbázis ma a Szegedi Egyetem által fejlesztett Bodza adatbázis, ez valójában egy közös katalógusa a <http://bodza.bibl.u-szeged.hu:9802/quazar> címen felsorolt könyvtárak katalógusainak, amelyekben lehet keresni és némelyikből át is emelni a számunkra szükséges rekordokat, majd azokat a saját katalógusunknak megfelelőre alakítani. Az összetett keresés és a könyvtárak listája szűkíthetőségének segítségével könnyedén be lehet határolni a találati halmazt, hogy csak a releváns rekordok maradjanak a képernyőn, amelyekből már könnyű a megfelelő információhoz hozzájutni. Ingyenesen hozzáférhető szolgáltatás és külföldi és magyar kiadványok keresésére is alkalmas.

Az IKB (Időszaki Kiadványok Bibliográfiája – Magyar Periodika Adatbázis) (http://w3.oszk.hu/ikb_h.htm) építését az Országos Széchényi Könyvtár végezte 2003-ig. Alapadatok beszerzésére azonban még alkalmas a 2003 előtt indult időszak kiadványok tekintetében. Ingyenesen hozzáférhető, és böngészési és összetett keresési lehetőségeivel könnyen eljuthatunk a szükséges magyar kiadványok adataihoz.

A http://w3.oszk.hu/ikb_h.htm címen érhető el magának az Országos Széchényi Könyvtárnak a honlapja, ahol az adatbázisok közül kiválaszthatjuk magának a könyvtárnak a katalógusát, ahol már minden időszaki kiadvány adatai lekereshetők. Azonban lehetőség van böngészni, keresni a Nemzeti Periodika Adatbázisban is, amelyet szintén az OSZK épít, és a hazánk könyvtáraiba járó külföldi folyóiratok adatait és állományinformációit hivatott összegyűjteni és szolgáltatni.

A magyar cikkadatbázisok közül a MATARKA (Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisa) (www.matarka.hu) a legkedveltebb, amely ma már több intézmény közreműködésével épül. Főként tudományos folyóiratok tartalomjegyzékében való keresést tesz lehetővé egyszerű és összetett kereséssel, és ha valamelyik kiadványnak van elektronikus elérése, akkor arról is informálja a felhasználót.

Hasonlóan kedvelt adatbázis a MANCI (Magyar és Nemzetközi Cikkek) (<http://w3.oszk.hu/manci.htm>) adatbázis, ez a magyar könyvtár- és információtudományi periodikumok teljes körű, kurrens és folyamatos retrospektív feldolgozása alapján épül, a külföldi folyóiratokat pedig válogatva, 1986 óta dolgozza fel. A Könyvtári Intézet Szakkönyvtára szolgáltatja és fejleszti. Itt is böngészés és összetett keresés révén juthatunk el a keresett cikkekhez. Innen leginkább csak repertóriumadatokat meríthetünk ingyenesen.

Az IKER (Magyar Időszaki Kiadványok Repertórium) (<http://w3.oszk.hu/rep.htm>) építését is az Országos Széchényi Könyvtár végezte 2002-ig. Repertóriumadatok beszerzésére azonban még alkalmas a 2002 előtti időszak vonatkozásában. Ingyenesen hozzáférhető, és böngészési és összetett keresési lehetőségeivel könnyen eljuthatunk a keresett magyar kiadvány repertóriumához.

A manapság még közkedvelt adatbázis az Elektronikus Periodika Archivum (<http://epa.niif.hu/>) az Országos Széchényi Könyvtár katalógusában érhető el, hiszen ez az adatbázis egy általuk megvalósított projekt eredménye. Interneten elérhető on-line, digitalizált vagy elektronikus formában elérhető magyar folyóiratok teljes szövegét, illetve azok leltérlhelyét gyűjti össze és szolgáltatja. Az adatbázis tételei több szempontból visszakereshetők a szolgáltatás nyitólapjáról. Böngészhetünk betűrendes sorrendben a folyóiratcímek között vagy téma szerint. Azonban szintén a nyitólapról egyből el lehet érni az archivált kiadványok listáját és a teljes listát is böngészés céljából. Lehet keresni folyóiratokra vagy cikkekre. Folyóiratokra lehet keresni egyszerű vagy összetett kereséssel több szűkítési lehetőséggel, valamint téma szerinti összetett keresést is lehet alkalmazni a megfelelő folyóiratok megtalálása érdekében. Cikkekre lehet keresni úgy, hogy konkrét kifejezésekre keresünk a teljes szövegben egyszerű vagy összetett kereséssel, valamint cím, szerző szerinti keresés is lehetséges több szűkítési kritérium alkalmazhatóságával egyetemben. Az adatbázisban napról napra megjelenő újdonságokról folyamatosan informálódhatunk a nyitólapról, és a hozzáférés ingyenes.

Ha tehát magukról az informatív adatokról vagy az analitikus feltártságról kívánunk információt gyűjteni, már számos adatbázishoz fordulhatunk ingyenes segítségért.

Összegzés

Az időszaki kiadványok világa tehát meglehetősen színes és változatos. Könyvtára válogatja, hogyan kezeli időszaki kiadványait az érkeztetéstől a szolgáltatásig.

Számos speciális teendő és különlegesség párosul az időszaki kiadványokhoz, amelyek megismerése nem lehetetlen, csak sok időt és türelmet igényel. Ezért lenne fontos, hogy a könyvtárosképzésben helyet kapjon az időszaki kiadványokkal foglalkozó önálló tantárgy, amely részletesen tárgyalja az általános fogalmi oldalt a kiadványok történetétől a fogalmi sokszínűségig, és teljes részletességgel bemutatja a lehetséges eseteket. Ezeken az órákon a hallgatók megismerkedhetnek a kiadványtípusokkal, azok történetével, a speciális tulajdonságokkal, a könyvtár és az internet nyújtotta lehetőségekkel, különböző adatbázisokkal, elektronikus folyóiratokkal, az időszaki kiadványokhoz társuló könyvtári szolgáltatásokkal.

Ha a képzések órakeretének szűkös volta miatt ezeknek az óráknak az órarendbe iktatása nem vagy csak nehézkesen volna lehetséges, akkor a kötelező továbbképzés során akkreditált tanfolyamok keretében még lehetne rá alkalmat teremteni, hogy a már gyakorló könyvtárosok megismerkedhessenek az időszaki kiadványok kezelésével, és az újabb és újabb hasznos adatbázisokkal. Hiszen, ha maguk a könyvtárosok is csak részben ismerik az időszaki kiadványokat, azok kínálatát, a különböző szakterületekhez tartozó releváns folyóiratokat, a használati szabályokat, a folyóiratokat feltáró vagy repertorizáló adatbázisokat, akkor a felhasználónak is a lehetségesnek csak egy részét tudják megmutatni. Sőt, az sem elhanyagolható tény, hogy a legfrissebb információkat általában az időszaki kiadványokból lehet megszerezni, tehát fontos bázisai ezek a kiadványok a tudományos világnak.

Ezért fontos, hogy már tanulmányaik során betekinthessenek a leendő könyvtárosok ebbe a világba, és megismerjék a legapróbb részleteket is, amelyek igazán színessé, érdekessé teszik munkájukat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Gazdag Tiborné: Az időszaki kiadványok számbavétele és feltárása – nemzetközi tendenciák és hazai környezet. = Könyvtári Figyelő, 2002. 4. sz., 653–660. p.
- Sajó Andrea: Elektronikus folyóiratok az Interneten. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1999. 7. sz., 275–280. p.
- Szilvássy Zoltánné: Az időszaki kiadványok – és egyéb folytatódó források – könyvtári kezelése. Bp., Könyvtári Intézet, 2006. 238 p. /Továbbképzés felsőfokon/
- Vadné Kokovay Zsuzsanna: Dokumentumismeret. URL: <http://www.bdtf.hu/konyvtar/informaciokereses/framedokumentum.htm>

Balla Ildikó